

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 57
Year: 2022 October
Pp: 1304-1313

Arrival
22 July 2022
Published
25 October 2022

Article ID
64713
Article Serial Number
05

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.64713>

How to Cite This Article
Aktaş, M. (2022). "Tarihin
Akışını Değiştiren Savaş:
Malazgirt", Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences, 8(57):1304-1313

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences is licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0 International
License.
This journal is an open access, peer-
reviewed international journal.

Tarihin Akışını Değiştiren Savaş: Malazgirt

The Battle That Changed the Flow of History: Manzikert

Murat Aktaş

Prof. Dr., Muş Alparslan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Muş, Türkiye

ÖZET

Malazgirt Savaşı aradan geçen dokuz buçuk asırlık zamana karşın hala çeşitli tartışmalara ve polemiklere konu olmaktadır. Birçok tarihçi açısından Bizans İmparatorluğu'nun uzun süren çöküş sürecinin başlangıcı olarak kabul edilen bu Savaş aynı zamanda Haçlı Seferleri'nin tetikleyicisi olmuştur. Malazgirt Savaşı'nın hem İslam Dünyası hem de Batılılar için önemini ve sonuçlarını ele alan bu makale hem Müslüman tarihçiler hem de Batılı tarihçilerin bakış açılarını inceleyerek bu savaşla ilgili tartışmalı konuları karşılaştırmalı bir bakış açısıyla sunmaktadır. Makale, Savaşın tam tarihi ve savaşa katılan ordulardaki askerlerin sayıları gibi tartışmalı konularla ilgili detaylı bilgiler vermektedir. Makale bu kaynaklar ışığında bu Savaşın sadece Türkler ve Müslümanlar açısından değil aynı zamanda dünyanın büyük bir kısmı için de kader değiştiren ve kendinden sonraki yüz yılları şekillendiren bir dönüm noktası olduğunu göstermektedir. Malazgirt Savaşı Bizanslılardan Hristiyanlığın koruyucusu unvanının alınmasına neden olurken bu savaştan sonra Selçuklular da Müslümanlığın koruyucusu unvanına kavuşmuştur. Makale Malazgirt Savaşı'nın yaşandığı dönemde siyasal güçlerin belirlenmesinde mihenk taşı mahiyetinde olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Malazgirt Savaşı, Bizans İmparatorluğu, Selçuklu, Sultan Alparslan, Romanos Diogenes

ABSTRACT

The Battle of Manzikert is still the subject of various discussions and polemics despite the nine and a half centuries that have passed. Considered by many historians to be the beginning of the long-lasting collapse of the Byzantine Empire, this War was also the trigger of the Crusades. This article, which deals with the importance and consequences of the Battle of Manzikert for both the Islamic World and the Westerners, examines the perspectives of both Muslim and Western historians and presents the controversial issues related to this war from a comparative perspective. The article provides detailed information on controversial issues such as the exact history of the War and the number of soldiers in the armies involved in the war. In the light of these sources, the article shows that this war was a turning point that changed fate and shaped the next centuries, not only for Turks and Muslims, but also for a large part of the world. While the Battle of Manzikert caused the Byzantines to lose the title of protector of Christianity, after this war, the Seljuks gained the title of protector of Islam. The article shows that the Battle of Manzikert was a touchstone in the determination of political forces.

Keywords: The Battle of Manzikert, Byzantium Empire, Seljuk, Sultan Alparslan, Romanos Diogenes

1. GİRİŞ

Malazgirt Zaferi, sadece Türk yazarlar tarafından değil aynı zamanda bazı Batılı yazarlar tarafından da binlerce kilometre ötelede yaşayan çok sayıda toplumun kaderini dönüştüren ve tarihin akışını değiştiren, simgesel anlamlar yüklenen önemli bir tarihi olay olarak değerlendirilmektedir. Tarihçiler Malazgirt Savaşı'nı Bizans İmparatorluğu'nun kaçınılmaz çöküşüne yol açan ölümcül darbe olarak tanımlamaktalar (Hillenbrand, 2007:1; Murgatroyd, 2015: 5-7; Markham, 2013). Birçok tarihçi açısından Malazgirt Zaferi, Türklere Anadolu'nun kapılarının açılması, Bizans İmparatorluğu'nun uzun süren çöküş sürecinin başlangıcı ve Haçlı Seferleri'nin tetikleyicisi olarak kabul edilmektedir (Nicolle, 2013; Cahen, 1938.). Bizans'ın yenilgisi aynı zamanda Avrupa'nın Müslüman Dünyası'na yönelik korkularını körükleyerek Birinci Haçlı Seferi'nin katalizörü oldu (Hillenbrand, 2007:1). Nitekim Bizans İmparatorluğu'nun Malazgirt Savaşı'nda yenilmesinin ardından Papa, Türklerin ve Müslümanların, Hristiyanlar için artık ciddi bir tehdit oluşturmaya başladığını ileri sürerek, onlara karşı ortak bir Hristiyan ordusu kurulmasını önermiş, hatta böyle bir ordu kurulursa ordunun komutanlığını üstlenmeye hazır olduğunu bildirmiştir (Holt, 1986.).

Bu kadar büyük ve önemli bir savaş olan, Müslüman ve Hristiyan topluluklar için simgesel anlamları olan Malazgirt Savaşı doğal olarak efsanevi bir takım niteliklere bürünmüştür. Bu Savaş hakkındaki değişik dillerdeki literatür incelendiğinde hala aydınlatılmayı bekleyen birçok husus bulunduğu görülmektedir. Savaşın tam olarak hangi gün ve tarihte, tam olarak nerede yapıldığı ve savaşa katılan orduların asker sayıları gibi temel konularda bile farklı görüşlerin ileri sürüldüğü görülmektedir (Keçiç, 2022: 89). Malazgirt Savaşı'nda tarafların asker sayılarından, savaşta taraf değiştiren gruplar ve savaşın sonuçlarına kadar birçok konuda farklı sayılar, söylentiler ve bilgiler ileri sürülmekte ve bu konularla ilgili akademik çalışmalar yapılmaktadır. Bütün bu farklı iddialar ve polemikler bu savaşın sonuçlarının ele alınış şeklini de etkilemektedir. Bu yüzden Malazgirt Savaşı, hala üzerinde yazılıp çizilmeyi hak eden önemli bir tarihi ve toplumsal konu olmaya devam etmektedir.

Peki, 11. Yüzyılda yaşanmış olan Malazgirt Savaşı ve Zaferi Müslüman tarihçilerin yanı sıra Batılı tarihçiler tarafından nasıl ele alındı? 21. Yüzyılda hala tartışmalara ve polemiklere konu olan bu savaşın sebebi veya sebepleri neydi? Malazgirt Zaferi etrafında yürütülen bütün tartışma ve polemiklerin nedenleri ve kaynakları nelerdir? Malazgirt Savaşı'nın İslam dünyası ve Hristiyan dünyası için anlamı ve önemi nedir? Yaşandığı dönemden itibaren günümüze kadar insanların kaderini değiştiren bu savaşta Romanos Diogenes ve Sultan Alparslan'ın askerlerinin sayıları ve bu orduların savaşta kayıpları neydi? Tarihin akışını değiştiren bu savaşın en önemli siyasi ve toplumsal sonuçları nelerdir? Bu ve benzeri sorulara sağlıklı cevaplar verilebilmesi için konunun soğukkanlı bir şekilde ele alınması gerekmektedir. Bu da Sümer ve Sevim'in (1971) de belirttiği gibi; savaşın her iki tarafının da dikkate alınarak konuyla ilgili Türkçe literatürün yanı sıra Bizans, Ermeni ve diğer kaynaklardaki bilgilerin de birlikte değerlendirilmesini gerektirmektedir.

2. SAVAŞ ÖNCESİ BİZANS İMPARATORLUĞUNUN DURUMU

Büyük Roma İmparatorluğu'nun 395 yılında ikiye ayrılması ile kurulan Bizans İmparatorluğu, Batı Roma İmparatorluğu'nun 476 yılında yıkılmasının ardından Avrupa ve Orta Doğu'da geniş bir alana hükmeden güçlü bir İmparatorluk oldu. Ancak 867'de değişen hanedanlık Roma ve Yunan siyasi anlayışından farklı bir siyasi anlayış geliştirmeye başladı. Askeri ve dini kurumların etkisinin güçlendirildiği bir tür otokraziye dayanan bu yönetim anlayışında krallar kendilerini otokrat olarak tanımlamaya başladı (Stephens, 1968: 78). Buna rağmen Bizans İmparatorluğu, 11. Yüzyılın ortasına kadar güçlü ordusu, tecrübeli bürokratik geleneği olan bir İmparatorluk olarak varlığını sürdürdü. Avrupa'nın yanı sıra Balkanlar ve Orta Doğu'da etkin rol oynayan Bizans İmparatorluğu, Hristiyan Avrupa'yı Müslüman Persler, Araplar ve Türklerden gelebilecek saldırılara karşı koruyan bir kalkan işlevi görüyordu.

Ancak 11. Yüzyıl Bizans İmparatorluğu açısından oldukça kritik bir dönem oldu. Yüzyılın başlarında önemli başarılar elde eden İmparatorluk, bu yüzyılda Doğu'daki Ermeni topraklarını kendi sınırlarına katarak Ermenileri iç bölgelere doğru göçe zorladı. Bizans İmparatorluğu'nun, Ermeni nüfusunu doğudan güneye, Fırat'ın kıyılarına doğru kaydırma politikası 11. Yüzyılda, temel bir politika olarak benimsenmişti. İmparator II. Basileios Bulgaroktonos döneminde, (1021-1022 yılları arasında) doğuda Ermeni Hanedanlığına karşı yapılan seferlerle çok sayıda Ermeni yerleşim yeri Bizans İmparatorluğu'nun doğu eyaletlerine dahil edilmişti (Ostrogorsky, 2017: 244). Böylece İmparatorluğun doğusunu koruyan ve güvenliği için bir nevi tampon işlevi gören yerli savunma grupları yok edilmiş (Ayönü, 2014) ve Bizans'ın doğudaki sınırları saldırılara açık hale gelmiş oldu.

Dolayısıyla Bizans İmparatorluğu sürekli sınırlarını genişletirken aslında sınırlarını daha korumasız ve kırılgan hale de getirmişti. Bizans'ın Ermeni yerleşim birimlerine yaptığı seferler Ermenilerin Bizans'a karşı hoşnutsuzluğunu da had seviyeye çıkarmıştı. 11. Yüzyılın ortalarına gelindiğinde Türkler de yavaş yavaş Bizans'ın savunmasız hale gelmiş olan doğu sınırlarına doğru akınlar düzenleyecekti. İmparatorluğun doğudaki sınırlarının saldırılara açık hale gelmesi ile birlikte buralara yapılan baskınlar imparatorluğu önemli oranda yıprattı ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmesini sağlayacak sürecin önünü açmış oldu.

3. SELÇUKLU BİZANS İLİŞKİLERİ

11. Yüzyılın başlarından itibaren Orta Asya'dan batıya doğru ilerleyen Selçuklular, 1040 yılının Mayıs ayında Gazneliler ile yaptıkları Dandanakan Savaşı'nı kazandıktan sonra Tuğrul Bey'i (1038-1063) Horasan hükümdarı ilan ettiler. Böylece Tuğrul Bey döneminde büyük zaferler kazanan Selçuklular, bir yandan günümüzde İran ve Irak sınırları içinde kalan toprakları fethederek kendilerini Sünni İslam Dünyası'nın koruyucusu olarak görmeye başlarken, diğer yandan Bizans topraklarına akınlar düzenleyerek doğudan gelen Türkmen aşiretlerinin kendi kontrollerindeki topraklar yerine batıdaki Bizans topraklarına yönelmesinin önünü açtılar (Haldon, 2011). Bizans ordusunu 1048'de Pasinler Ovası'nda ağır bir yenilgiye uğratan Selçuklular, Doğu Anadolu'daki bazı önemli kaleleri de ele geçirdiler. Bizans topraklarına baskınlar düzenleyen Tuğrul Bey'in üvey kardeşi İbrahim Yanal, 1048'de Trabzon, Abhaz ve Erzurum'a yaptığı seferlerle büyük zaferler kazandı.

Bizans İmparatoru IX. Konstantinos Monomakus (1042-1055), Selçukluların elinde esir olan Abhaz Kralı'nın serbest bırakılması için Tuğrul Bey'le 1048 ve 1049'da müzakereler yürüttü. Abhaz Kralı İstanbul'da bulunan bir caminin tamir edilerek hutbe okutulması karşılığında serbest bırakıldı. Bizans imparatoru IX. Konstantinos Monomakus Abhazya melikini fidye almadan serbest bırakan Tuğrul Bey'e minnet ve şükran ifadesi olarak çeşitli hediyeler göndermiş, ayrıca bu camiyi tamir ettirip namaz kılınmasına ve hutbe okunmasına müsaade etmişti.¹ Ardından Tuğrul

¹ Konuyla ilgili detaylar farklı kaynaklarda farklı şekilde ifade edilmektedir. Örneğin Avcı; Büyük İslam Ansiklopedisi'nde şu ifadeleri kullanmaktadır: "Bizans imparatoru IX. Konstantinos Monomakus (1042-1055) Abhazya melikini fidye almadan serbest bırakan Tuğrul Bey'e minnet ve şükran ifadesi olarak çeşitli hediyeler gönderdi, ayrıca bu camiyi tamir ettirip namaz kılınmasına müsaade etti ve 1049'da hutbe Tuğrul Bey ile Abbasi halifesi adına okundu. Fatimi Halifesi Mustansır-Billah 1055 yılında İstanbul'a bir elçi göndermiş ve bu elçi orada Sultan Tuğrul Bey'in elçisiyle karşılaşmıştır. Tuğrul Bey'in elçisinin getirdiği mektupta Bizans yönetiminden elçinin İstanbul'daki camide namaz kılınmasına müsaade edilmesi istenmiştir. Bu izin verilmiş ve Cuma namazında hutbe Abbasi Halifesi Kâim-Biemrillah adına okunmuştur." (Avcı, 2020). Burada tarihler ve isimler konusunda bir ihtilaf olduğu veya

Bey 1051'de, İmparator IX. Konstantinos'a elçi göndererek Bizans'ın kontrolünde olan Suriye üzerinden Mısır'ı ziyaret etmek istediğini bildirmişti. Ancak Bizans İmparatoru Selçukluların Fatımi Halifesi'ne zarar vereceğini düşünerek Tuğrul Bey'in bu talebini reddetti. Bizans İmparatoru bu davranışıyla Fatımi Halifesi'nin kendisi için ne kadar önemli olduğunu da göstermişti. Buna karşın Selçukluların Mısır'a ilgisi devam etti. Nitekim ileride Romanos Diogenes Malazgirt Savaşı ile sonuçlanacak sefere çıktığında da Sultan Alparslan Mısır'a doğru yola çıkmıştı.

Bu arada 1055'e gelindiğinde Selçukluların sınırları Bizans sınırlarına dayanmıştı (Dodayan, 2013: 20). Buna rağmen Bizans ve Selçuklu ilişkileri Alparslan'ın tahta çıkışına kadar kısmen de olsa diyalog içerisinde seyretti. Ancak Müslümanları doğu ve güneydoğudaki sınırları için tehdit olarak gören Bizans İmparatorluğu güneydoğudaki sınırlarını güçlendirmek amacıyla 1062'de Halep yakınlarında bazı kaleler inşa etti (Zakkar, 1971:164).

Tuğrul Bey 1063'te 70 yaşında öldüğünde, Selçuklular arasında kısa bir süre taht kavgaları yaşandı. Tuğrul Bey'in yeğeni Alparslan, 1063'ün sonlarında Başkenti ele geçirerek İsfahan'da İslam Sultanı olarak tahta oturdu (Salibi, 1977: 114).

Bazı Bizans kalelerine saldırılar düzenleyen Sultan Alparslan'ın orduları Ani'yi büyük bir direnişle karşılaşmadan 1064'te fethetti. Ani bu yıllarda çok stratejik önemi olan kalabalık bir şehirdi. Selçuklular bu şehri ele geçirdikten sonra, konumu ve zor yolları nedeniyle Bizans İmparatorluğu'nun doğudaki sınırları için bir tür kalkan işlevi gören Ermeni yaylalarını ele geçirmiş oldular. Selçukluların Ermeni bölgesindeki bu önemli başarıları dikkati dağılmış Bizans imparatorlarının güçlü direnişi ile karşılaşmamıştı (Murgatroyd, 2015: 5-7). Çünkü Bizans İmparatorluğu bu dönemde ülkenin dört bir yanından gelen saldırılar ve içteki huzursuzluklar nedeniyle adeta bir bunalım içindeydi.

4. SAVAŞIN SEBEPLERİ

Malazgirt Savaşı'nın sebepleri ve nasıl Selçukluların zaferi ile sonuçlandığı konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Elbette bu denli büyük bir Savaş'ın birçok nedeni olduğu düşünülebilir. Bu nedenlerin anlaşılabilmesi için bu dönemde Bizans İmparatorluğu ve Selçukluların içinde bulunduğu duruma bir göz atmakta yarar var. Özellikle savaşa sebebiyet veren Bizans İmparatorluğu'nun bu dönemde içinde bulunduğu askeri, sosyal ve siyasal koşullar bu savaşın nedenleri konusunda önemli ipuçları vermektedir.

Bizans İmparatoru X. Konstantin Dukas'ın Mayıs 1067'de ölmesinin ardından İmparatorluk istikrarsız ve kırılğan bir sürece girmişti. İmparatorluğu görünüşte Kraliçe Eudokia Makrembolitissa yönetiyormuş gibi görünmesine rağmen aslında devletin idaresi fiili olarak ölen imparatorun kardeşlerinin başını çektiği Dukas ailesi ile Bizans'ın en büyük entelektüellerinden biri olarak görülen Michael Psellos'un eline geçmişti. Üstelik böyle bir süreçte İmparatorluk, kuzey, batı ve doğudan gelen ciddi saldırılarla karşı karşıyaydı. İtalya'da Normanlar, Balkanlar'da Peçenekler, doğuda ise Müslüman Türkler Bizans topraklarına akınlar düzenliyordu (Kıran, 2020: 405-418). Bu akınların yaptığı baskılar giderek yönetimi zor durumda bırakıyordu. Batıda, Normanların Bizans'ın en önemli şehirlerinden biri olan Bari'yi kuşatarak güney İtalya'yı ele geçirmeye başlaması ve İmparatorluğun Balkanlarda toprak kaybetmesi Bizans'ta ciddi moral bozukluğuna neden olmuştu. Kuzeyde de Peçenek Türklerinin saldırılarını bastırmakta zorlanan Bizans İmparatorluğu, Balkanlar'daki varlığını korumak için uğraşıyordu. Doğu'da ise Türkler Bizans kalelerine akınlar düzenliyor ve Bizans'ın savunma sistemini adım adım yıkarak Anadolu'ya doğru ilerliyordu (Angold, 1984: 19).

Ülkenin dört bir yanında saldırılarla karşı karşıya kalan ve bu saldırıları durduramayan Bizans İmparatorluğu, bütün bu sorunlarla baş edebilecek güçlü bir yöneticiye ihtiyaç duyuyordu. Böyle bir dönemde isyana öncülük ettiği gerekçesiyle cezalandırılmak üzere başkente getirilmiş olan Kapadokya asilzadelerinden General IV. Romanos Diogenes, dul Kraliçe Eudokia'ya evlilik teklifinde bulundu (Ostrogorsky, 2017: 344). Bizanslıların büyük bir kısmı Romanos Diogenes gibi güçlü bir komutanın Kraliçe ile evlenerek tahta çıkmasını bir ihtiyaç olarak görüyor ve destekliyordu. Fakat Romanos Diogenes saltanat ailesinden olmadığı için onun imparator olmasından rahatsız olan siyasi ve askeri gruplar da vardı. Özellikle İmparatorluk üzerindeki fiili iktidarını ve nüfuzunu kaybetmek istemeyen Dukas ailesi ve İmparatorun korumalığını yapan Bizans ordusunun seçkin birliği Varg Muhafızları ile Michael Psellos bu evliliğe şiddetle karşı çıkıyordu. Zeki bir kadın olan Dul İmparatoriçe Eudokia (Markham, 2013) ise, ölmüş eşinin akrabalarının baskılarından kurtulmak için onların sert muhalefetine rağmen, General IV. Romanos Diogenes'le evlenmeyi kabul ederek Diogenes'in tahta çıkmasına olanak sağladı. Bu resmi evlilik, Michael Psellos ve Dukasların devlet üzerindeki fiili iktidarını kaybetmesi anlamına geliyordu. İmparator olabilmek için daha önce darbe girişiminde bile bulunmakla suçlanan Romanos Diogenes gibi güçlü bir kişiliğin, iktidarını Psellos ve Dukaslarla paylaşması mümkün değildi. Ayrıca Dukas ailesi ve Psellos'un Bizans'ta mutlak iktidar peşinde olan

konuyla ilgili birden fazla elçi ve namaz kılma olayı olabileceği görülmektedir. El-Maqrizi'den aktarılan başka bir kaynakta ise Bizans İmparatoriçesi Theodora'nın, Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey'in elçisini kabul ettiği ve Konstantinopolis Camisi'nde Abbasi Halifesi ve Selçuklu Sultanı adına konuşma yapmasına izin verildiği kaydedilmektedir. El-Maqrizi'den aktaran Yusoff vd, 2015: 11-17). Her hâlikârda Bizanslılar ile Selçuklular arasında bu tür bir diyalogun olduğunu farklı kaynakların doğruladığı görülmektedir.

Romanos Diogenes ile anlaşması da mümkün görünmüyordu. Dolayısıyla 1 Ocak 1068'de Bizans İmparatorluğu'nun tahtına oturan IV. Romanos Diogenes'i oldukça zor günler bekliyordu (Kıran, 2020: 405-418; Keçiş, 2022: 94).

Romanos Diogenes'in imparatorluğunu bir türlü içlerine sindiremeyen Dukas ailesi ve yakınları, Diogenes aleyhine dedikodular yayarak ona karşı kamuoyu oluşturmaya çalışıyordu. İmparator Romanos Diogenes'in ise kendisini muhalifleri de dahil olmak üzere bütün kesimlere kabul ettirmek, iktidarını meşrulaştırmak ve pekiştirmek için askeri başarılarla ihtiyacı vardı. Bu arada Anadolu'nun içlerine doğru akınlarını arttıran Türkler, 1067'de artık Kayseri'ye kadar saldırılar düzenleyerek Bizans'ın içlerine doğru ilerliyordu.

Romanos Diogenes iktidara gelir gelmez Türkleri geri püskürtmek ve doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak amacıyla seferler düzenlemeye başladı. Selçuklu akınlarıyla düşen kalelerini geri almak amacıyla Levan, El-Cezire ve Ermeni bölgelerine seferler düzenleyen Romanos Diogenes, 1068'de Kars, 1069'da Pozantı, Palu ve 1070'de Kayseri'yi kontrol altına aldı (Zakar, 1971).

Her fırsatta Bizans topraklarına baskınlar düzenleyen Selçuklular ise 1069'da Konya'ya baskınlar düzenledi (Sherrard, 1966: 164). Bu durum Kapadokyalı olan İmparator Romanos Diogenes için kabul edilemezdi. Bunun üzerine Menbiç'e kadar geniş bir bölgeyi kapsayan büyük bir sefere çıkan Romanos Diogenes, buralardaki birçok yerleşim yerini talan etti. Ancak Bizans ordusu salgın ve hastalıklar nedeniyle geri dönmek zorunda kaldı. Buna rağmen İmparator Romanos Diogenes'in bu seferi hem kendisi için hem de Bizanslılar için moral oldu. İmparator 1070'te önemli komutanlarından Manuel Komenos'u da Türk saldırılarını püskürtmesi için doğuya sefere gönderdi, kendisi ise başkentte kalarak tahtını sağlamlaştırmaya çalıştı. Fakat Romanos Diogenes'in çok daha büyük zaferlere ihtiyacı vardı. Selçukluların saldırıları da İmparator'un bu isteklerini gerçekleştirebilmesi için ona önemli fırsatlar sunuyordu. Bizans İmparatoru, Selçukluların askeri gücünü tamamen kırarak onlara karşı kesin bir zafer kazanmak ve Güney İtalya'da Normanların yarattığı yenilgilere karşı en azından doğuda büyük bir zafer kazanmak istiyordu. Diogenes bu amaçla büyük bir ordu kurarak 1071 yılının Mart ayı başlarında başkentten ayrılarak Anadolu'ya doğru harekete geçti. Murgatroyd, Romanos Diogenes'in İstanbul'dan yola çıktıktan sonra Mart veya Nisan 1071'de Sultan Alparslan'a elçiler göndererek Urfa'yı ve Bizans topraklarını derhal terk etmesini istediğini yazmaktadır.² Ancak Diogenes'in zaten savaş için yola çıktıktan sonra elçileri göndermesi ise aslında savaşmak konusundaki niyetini ve kararlılığını açıkça göstermektedir.

5. KADER DEĞİŞTİREN SAVAŞ

Romanos Diogenes İstanbul'dan doğuya doğru sefere çıktığında Sultan Alparslan ise Mısır'a doğru büyük bir sefer yapmak üzere günümüzdeki Urfa dolaylarında Bizans topraklarında ilerliyordu. Bizans İmparatoru'nun doğuya doğru sefere çıktığı haberini alan Sultan Alparslan önce İmparatoru bu savaştan vazgeçirmek için elçiler göndererek Mısır seferini gerçekleştirmeye öncelik verdi ancak burada başarılı olamadı. Böylece Sultan Alparslan Mısır seferinden vazgeçerek Bizans ordusunu karşılamak için geri döndü. Büyük bir ordu ile ilerleyen Bizans İmparatoru Romanos Diogenes ise Sivas'a vardığında bölgedeki Rumlara eziyet ettikleri söylenen ve Bizans ordusuna katılmayı reddeden bazı Ermenileri kılıçtan geçirerek Sivas'ı talan etti.

Urfalı Mateos İmparator'un "denizin kumlarından bile fazla askerden oluşan bir orduyla" adeta "yağmurlarla dolu, gürleyen kara bulutlar" gibi ilerleyen büyük bir ordunun başında Sivas'a girdiğini aktarmaktadır. Mateos'un bu tasviri Bizans ordusunun büyüklüğü konusunda fikir vermektedir. Mateos, burada İmparator'u karşılayan Rumların, Ermenilerin kendilerini katlettiklerini söylediklerini ve bu olaya inanarak çok sinirlenen Romanos Diogenes'in Sivas'taki Ermenileri kılıçtan geçirerek, bu savaştan döndüğünde Ermeni inancını yeryüzünden silmeye yemin ettiğini aktarmaktadır (Andreasyan, 2019:140-141).

Savaşın nasıl yapılacağı ile ilgili yapılan tartışmalar sonucunda İmparator Romanos Diogenes'e iki öneri sunulmuştu. "Bizans ordusunun en önemli komutanlarından General Nikefor Bryennes ile Türk asıllı General Magistros Tarkhal'in sunduğu ilk teklif Türklerle karşı ihtiyatlı olunması gerektiğini savunarak bir tür savunma savaşı yapılmasını öneriyordu. Bu plan Bizans ordusunun Erzurum'a ilerleyip Pasinler Ovası'nda konuşlandıktan sonra Türkleri kışkırtarak üzerlerine çekmeyi" öneriyordu (www.turktarihim.com). Böylece Romanos Diogenes'e temkinli olması ve savaşı Bizans toprakları içerisinde gerçekleştirerek kontrollü bir şekilde ilerlemesi öneriliyordu. "Bu öneriye korkaklık olarak bakan bazı generaller ise hızlıca İran içlerine doğru giderek savaşın Selçuklu topraklarında yapılmasını öneriyordu. Romanos Diogenes'in hedefi Selçukluların başkentine kadar giderek Selçuklu devletini tarihten silmekti. Sayıca kat kat fazla olan ordusunun gücünü kullanmak ve Selçuklular üzerinde hızlı ve kesin sonuç almak isteyen Romen Diogenes ikinci alternatifi tercih ederek istila ağırlıklı bir strateji izlemeye karar verdi" (www.turktarihim.com).

² Sultan Alparslan Malazgirt Kalesi'ni 1070'te almış ve ardından 1071'de Urfa'yı kuşatmıştı (Murgatroyd, 2015). Günümüzde Muş'un ilçelerinden biri olan Malazgirt o dönem bölgedeki önemli ekonomi merkezlerinden biriydi (Stephens, 1968, 77).

Bu arada Sultan Alparslan da Bizans ordusunu şaşırtmak için Van Gölü'nü arkadan dolanarak Ahlat'a doğru ilerliyordu. Alparslan bu hamlesiyle Bizans öncü birliklerinin yanılmasını ve bir kısmının hiç savaşımadan dağılmasını sağlamıştı. Böylece Bizans ordusunun öncü birliklerinin bir kısmı Selçuklu ordusuyla karşılaşmadan Anadolu'nun içlerine dağılıp gitmişti.

Diğer yandan büyük ordusu ile Malazgirt Kalesi'ne varan İmparator Romanos Diogenes önemli bir direnişle karşılaşmadan kaleyi ele geçirdiğinde, Sultan Alparslan da ordusu ile Bizans ordusunu karşılamaya hazırlanıyordu. Romanos Diogenes 26 Ağustos'ta³ muharebe için Malazgirt Kalesi'nden ayrılarak Selçuklu ordusunun konuşlandığı alana doğru ilerlemeye başladı (Murgatroyd, 2015: .6.).

Sultan Alparslan'ın ordusu başlangıçta ağır donanımlı Bizans ordusu ile bir yakın cephe savaşına girmedi. Önce mobilize okçu birlikleriyle saldırılar düzenleyen Selçuklu ordusu stratejik bir hamleyle ağır donanımlı Bizans ordusunun mobilize birliklerinin peşine takılarak kontrolü kaybetmesini sağladı. Hafif silahlarla donatılmış öncü birliklerin saldırılarından sonra ordusunun ilk saldırıyı yapan kısmını geri çeken Alparslan, böylece kalabalık Bizans ordusunu tuzağa çekmeyi başardı. Ağır silahlarla donatılmış Bizans ordusu ise hızlı hareket eden Selçuklu ordusunu kovaladıkça kontrolü kaybetti. Bunun üzerine pusuda bekleyen kanatlarının Bizans askerlerini kuşatmasını sağlayan Alparslan'ın ordusu İmparator'un ordusuna öldürücü darbeyi vurdu. Bu arada Romanos Diogenes'in ordusundaki Peçenek Türklerinin taraf değiştirerek Sultan'ın ordusuna geçmesi tuzağa düşmüş olan Diogenes'in ordusunun büyük bir şok ve panik yaşamasına neden oldu.

Gün sona ermek üzereyken, Bizans ordusu hala Alparslan'ın ordusunu yakın muharebeye zorlayamamış ve ağır kayıplar vermişti. Böylece Diogenes'in ordusu kaleye geri çekilerek ertesi gün tekrar şansını denemek üzere hamle yaparken, İmparator'un ölümcül bir stratejik hata yaptığı anlaşıldı. Bizans İmparatoru kendisine sadık olmadığını bildiği halde en büyük muhalifi olan Doukas ailesinden Andronikos Doukas'ı da yanında getirmiş ve ona artçı kuvvet komutanlığı görevi vermişti.⁴

Romanos Diogenes geri çekilme sinyali vermek için sancağını ters çevirdiğinde, artçı muhafızların, savaş alanından ayrılırken ordusu korumaları gerekiyordu. Ancak Andronikos tam bu noktada, İmparator'un esir düştüğü ve öldürüldüğü söylentisini yayarak birliklerine kaleye geri çekilmelerini emretti. Böylece siperlerinden ayrılan ve açıkta kalan Bizans ordusunun muharebedeki kısmı, fırsat kollayarak saldıran Selçuklu ordusuna karşı koyamadılar. Bu arada Andronikos Dukas'ın emrindeki birlikler hızla savaş meydanından kaçıp İstanbul'a doğru ilerlerken Romanos Diogenes savaş meydanında esir düştü. Andronikos Dukas'ın İstanbul'a giderek ölmüş imparatorun oğlu olan çocuk yaşta kuzeni VII. Michael Dukas'ın tahta çıkmasına destek verdi. Dukas'ın savaş meydanından kaçarken, daha Romanos Diogenes esir düşmeden onun esir düştüğü dedikodusunu yayarak ordusunda bir şaşkınlığa ve paniğe neden olduğunu yazarlar var (Nicolle, 1938: 77).

Diğer yandan Bizans ordusundaki Peçenek ve Uz Türklerinin daha savaştan önce Sultan Alparslan'a mektuplar göndererek savaşın Sultan'ın zaferiyle sonuçlanacağını ilettileri ve "soydaşları tarafından yazılarak kendisine ulaştırılan mektubun Sultan'ın kalbi ve gönlüne ferahlık verdiği ve bunun Sultan'ın zafere ilişkin inancını pekiştirdiğini" (Alican, 2019: 191) yazarlar da var.

"Soydaşlarının Bizans saflarında bulunmalarına rağmen kendisini Bizans'a karşı savaşmaya teşvik etmeleri ve endişe etmesine gerek olmadığını, Bizans ordusundaki birçok kimsenin kendisini desteklediğini haber vermiş olmaları (...) Bizans ordusunun kendi içerisinde bütünlüklü bir yapıya sahip bulunmadığını arz etmesi açısından önemliydi. Nitekim Romanos Diogenes'in Sivas'ta kendilerine düşman muamelesi yaptığı ve aşağılamakla kalmayarak, "zafer dönüşünde hepsinin hakkından geleceği" tehdidini savurarak korkuttuğu Ermeniler de rivayetlere bakılırsa Selçukluların zaferini arzu ediyorlardı. Bunların Sultanı savaşa teşvik ettikleri ve onu desteklediklerine dair veriler mevcuttur. Romanos Diogenes'in Sivas'tan ayrılmasından sonra kendilerine ait olan manastırlarına kapanarak beddua eden ve seferinden dönmesinin nasip olmaması için dua ve niyaz ile gözyaşı döken Ermenilere ilişkin bilgiler de bu durumu teyit etmektedir." (Alican, 2019: 191).

Sonuçta üst üste beklenmedik olumsuzluklarla karşılaşan İmparator Romanos Diogenes'in ordusu ağır kayıplar vererek büyük bir yenilgiye uğradı. Bizans İmparator'u da savaş meydanında esir alındı. Esir İmparator Romanos

³ Bu arada birçok tarihcin savaşı 26 Ağustos 1071 tarihinde gerçekleştiği konusunda görüş bildirirken, savaşın tam olarak hangi tarihte yapıldığı ile ilgili farklı tarihler ileri süren yazarlar da bulunmaktadır. Örneğin Joseph Laurent (1913: 43-44) ve Paul Gautier (1966:157) gibi isimler savaşın 19 Ağustos'ta meydana geldiğini yazmaktalar. Bu farklı tarihlerin farklı nedenleri olabilir. Öncelikle Diogenes'in öncü birliklerini önceden göndererek bir anlamda yol temizliği yapmak ve bazı kaleleri ele geçirmek istemesi üzerine Malazgirt ve Ahlat'a doğru yola çıkan Bizans öncü birlikleri ile (kimin kaynakları bunun Diogenes'in ordusunun yarısı kadar olduğunu yazmaktadır) Selçuklu ordusu arasında bazı çatışmaların yaşandığını yazmaktalar. Diğer yandan Malazgirt Savaşı ile ilgili yazarların büyük bir kısmının Savaş'tan çok uzun yıllar sonra yazmış olmaları da bu tarih karışıklığının nedeni olabilir. Ayrıca kullanılan takvimlerin farklılığı da tarihlerin zamanla bazı yazarlar tarafından farklı şekilde aktarılmasına neden olmuş olabilir

⁴ Romanos Diogenes'in başkentten uzakta iken Dukas ailesinin ve muhaliflerin herhangi bir darbe girişimi veya benzeri olası bir ihaneti önleyebilmek amacıyla Andronikos Dukas'ı yanında savaşa götürdüğü ve önemli görevler verdiği tahmin edilmektedir. Olası bir ihanet durumunda İmparator'un Andronikos Dukas'ı gerekirse ailesine karşı rehine olarak kullanabilmek amacıyla böyle bir strateji izlediği tahmin edilmektedir (Murgatroyd, 2015: 6).

Diogenes, Sultan'a bir buçuk milyon dinar ödemek, yine her yıl Selçuklulara 300.000 dinar vergi ödemek ve kendisinden talep edildiği kadar Rum askerini Selçukluların emrine vermek koşuluyla serbest bırakıldı. Ayrıca Malazgirt, Urfa ve Antakya'nın Selçuklulara verilmesi, Müslüman esirlerin serbest bırakılması gibi şartlar da anlaşmaya dâhildi.

Alparslan'ın yanında birkaç gün kaldıktan sonra, tacı ve tahtıyla beraber Bizans İmparatorluk tahtına iade edilmek üzere, 200 kişilik bir Türk birliği korumasında Sivas'a getirilen Romanos Diogenes, payitahta gidip Bizans tahtına oturamadı. Daha Malazgirt Savaşı devam ederken Dukas ailesinin organize ettiği bir darbeyle 24 Ekim 1071'de Bizans tahtını ele geçiren çocuk yaştaki VII. Michael Dukas yenik İmparator Romanos Diogenes'in Selçuklularla yapmış olduğu antlaşmayı tanımayı reddetti. Romanos Diogenes ise tahtını geri almak üzere mücadeleye devam ettiyse de 1072 yazında yakalanıp ağır işkenceler edilerek gözlerine mil çekildikten sonra bir manastıra hapsedildi ve burada ağır yaralarından dolayı acılar içinde öldü. Diogenes'in eşi ve yeni Kral Michael Dukas'ın annesi İmparatoriçe Eudokia ise sürgüne gönderildi.

6. FARKLI KAYNAKLARDA MALAZGİRT SAVAŞI VE RAKAMLAR

Malazgirt Savaşı'nın 11., 12. ve 13. yüzyıllarda birçok tarihçi ve yazar tarafından ele alındığı bilinmektedir. Bu tarihçi ve yazarların hemen hemen tümü Malazgirt Savaşı'nın Bizans ve Hıristiyan güçlerinin gerilemesinde önemli bir dönüm noktası olduğunu kaydetmektedirler. 11. Yüzyılda Malazgirt Savaşı'nı ele alan Bizanslı tarihçiler; Michel Psellos (1017-1078), Michael Attaleiates (1021-1080), Nicephore Bryenne (1062-1137) ve Ermeni tarihçi Aristakes Lastivertsi (1002-1080) bu savaşın ve yenilginin değişik boyutlarını yazmışlardır.

Ancak Malazgirt Savaşı'na katılan tarafların orduları ve asker sayıları konusunda çok farklı rakamlar verilmektedir. Murgatroyd'un (2015) da belirttiği gibi Bizans kaynakları Bizans ordusundaki asker sayısı hakkında kesin rakamlar vermemektedir. Değişik kaynaklar ise 60 binden 600 bine kadar değişik rakamlar vermektedir. Bizans ordusunun 100 bin kişiden oluştuğunu belirten Cheynet'e (1980: 422) göre bu ordunun ancak 60 bini savaşa katılmıştı Cheynet ordunun kalan kısmının ise hiç savaşmadan dağılıp kaçtığını ileri sürmektedir. Yazara göre; en tecrübeli paralı askerler ve Bizans birlikleri de dahil olmak üzere, ordunun yaklaşık yarısı, daha esas savaş başlamadan önce bir anlamda yol temizliği yapmak ve Ahlat Kalesi'ni ele geçirmek üzere önden gönderilmişti. Bu askerlerin Selçuklu birlikleriyle karşılaşmaları yenilerek dağılmıştı. Bu ordunun büyük bir kısmı ise hiç savaşmadan kaçıp Anadolu'ya dağılmıştı (Cheynet, 1980: 422-423).

Bu yüzden bazı Batılı yazarlar Bizans ordusunun savaşta yok olmaktan ziyade büyük oranda dağılıp kaçtığını yazmaktalar (Cheynet, 1980: 428-429; Hillenbrand, 2007: 16; Markham, 2013). Hatta Cheynet (1980: 410-438) "Bizans'ın Malazgirt'te aldığı yenilgiyi, Türklere karşı yürütülen askerî seferin başarısızlığı ile değil imparatorluk içindeki siyasî ve sosyal mücadelelerin ortaya çıkardığı kriz ile izah etmiştir. Bu iddiasını da Bizans ordusunun kayıpları konusundaki tahminleriyle kanıtlamaya çalışmıştır." (Keçiş, 2022: 93). Bizans ordusunun 40 bin kişiden oluştuğunu yazan Haldon (2011) da Bizans askerlerinin ancak %10'unun savaş alanında yaralandığını, hatta savaş alanında öldürülenlerin bundan bile az olduğunu ileri sürmektedir.

6.1. Müslüman Kaynaklar

Tarih boyunca çok sayıda Müslüman tarihçi ve yazar Malazgirt Savaşı'nın kayıtlara geçmesinde rol aldı. Malazgirt Savaşı'nı ele alan tarihçiler bu savaşın detaylarını ve önemini kendi dönemlerinin koşulları ve o günkü kültürel yaklaşımlar içinde ele almışlardır. Müslüman tarihçilerin özellikle 12. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Malazgirt Zaferine odaklanmaları ve çok daha fazla ilgi göstermesi dikkat çekmektedir. Malazgirt Savaşı'nı yazan en bilinen tarihçiler İbnü'l-Kalanisi, İbnü'l-Ezrak el-Fariki (1176-1177), Nishapuri (1186-1187), İbnü'l Esir (1233) ve Sibti İbnü'l-Cevzi (1256) olarak bilinmektedir.

Malazgirt Savaşı'nı anlatan ilk Müslüman tarihçinin İbnü'l-Kalanisi olduğunu ileri süren Hillenbrand (2007: 30) onun da olayları çok kısa ele aldığını yazmaktadır. Cheynet ise İbnü'l-Kalanisi'nin Malazgirt Zaferi'nden sonra bizzat Sultan tarafından görevli olarak Şam'a gönderildiğini⁵ dolayısıyla O'nun görüşlerinin aslında Selçuklu Devleti'nin resmi görüşünü yansıttığını ileri sürmektedir (Cheynet, 1980: 412-438).

İbnü'l-Kalanisi Malazgirt Savaşı'nı yazan ilk Müslüman tarihçilerden biri olmasına rağmen, bu savaşla ilgili anlatılan temel unsurların çoğundan söz etmektedir. Örneğin Bizans ordusunun sayısal bakımdan Sultan Alparslan'ın ordusundan çok daha büyük olması, Roman Diogenes'in Müslümanlar tarafından esir alınması, Sultan tarafından serbest bırakılması ve akıbeti gibi konular İbnü'l-Kalanisi tarafından ele alınmıştır (Hillenbrand, 2007: 32). Buradaki anlatımlara göre; Bizans ordusu 600 bin İslam birlikleri ise 400 bin idi. İbnü'l-Kalanisi Bizans Ordusu'nun büyük

⁵ Döneminin önemli âlimlerinden biri olan Şamlı İbnü'l Kalanisi'nin çeşitli devlet görevlerinde bulunduğu iki defa Şam Reisliğine atandığı ve uzun yıllar bu görevi yaptığı bilinmektedir. Bknz: *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnul-kalanisi>, (Erişim Tarihi: 22.09.2020.).

bir kısmının öldürüldüğünü yazmaktadır. Kalanisi, savaşın ve kayıpların büyüklüğünü anlatmak için vadinin cesetlerle dolduğunu belirtmektedir. Bizans Kralı'nın Müslümanlara esir düştüğünü ve serbest bırakılarak halkına gönderildiğini belirten İbnü'l-Kalanisi, buna karşın Bizanslıların Romanos Diogenes'i ele geçirerek düşmanlarına (tahtı ele geçiren muhaliflerine) teslim ettiğini yazmaktadır (Hillenbrand, 2007: 30-31).

Burada bazı abartıların olduğu görülmektedir. Özellikle savaşa katılan askerlerin sayısı ve Bizanslıların uğradığı kayıplarla ilgili edebi süslemeler ve benzetmeler dikkat çekmektedir (Hillenbrand, 2007: 32). Bu tür benzetmeler sonraki dönemlerde yazan tarihçilerin metinlerinde de görülmektedir. Burada ayrıca Malazgirt Zaferi ile dini referanslar arasındaki bağlantı da dikkat çekmektedir. Bu bağlantılar özellikle İbnü'l-Ezrak el-Fariki'nin anlatımlarında belirgindir. El-Fariki Sultan'ın ordusunun en az 300 bin süvarisi olan Bizans ordusunu yenmeyi başardığını yazmaktadır. Yine Romanos Diogenes'in ordusunun 300 bin atlıdan oluştuğunu yazan Nishapuri de, bu 300 bin atlının Sultan'ın sadece 12 bin kişiden oluşan ordusu tarafından yenildiğini belirtmektedir. Nishapuri ayrıca, Diogenes'in "Bizans kökenli son derece cılız bir köle savaşçı tarafından esir alındığını" (Hillenbrand, 2007: 36) kaydetmektedir. Hillenbrand (2007: 36) Müslüman tarih yazımında Malazgirt ile ilgili bu tür edebi süslemelerin özellikle Kudüs'ün Sultan Selahaddin Eyyubi tarafından 1187'de fethinden sonraki eserler çok görüldüğünü, 13. Yüzyıl eserlerinde de zirveye ulaştığını savunmaktadır. Yazar konuyla ilgili 12. Yüzyıldan sonra Müslüman tarihçiler tarafından yazılan birçok eserde İslam'ın Hıristiyanlık üzerindeki üstünlüğünün vurgulandığını ileri sürmektedir. İbnü'l-Esir de, Sultan Alparslan'ın İmparator Diogenes'i "kamçı ile üç kez dövdüğünü" ve imparatorun Sultan'ın önünde "teslimiyet işareti ile yere eğildiğini" (Hillenbrand, 2007: 4-5) yazmaktadır.

Batılı tarihçilere göre; Romanos Diogenes'in esareti ile ilgili bölüm Bizanslıların ve Hıristiyanların zayıflığını vurgulamak için tarihçiler tarafından süslenerek yazılmıştır. Bunu savunan tarihçiler Romanos Diogenes'in zayıf ve cılız bir köle tarafından esir alındığının yazılmasının kasıtlı olarak Bizans imparatorunu bir köleden bile zayıf göstermek, buna karşın Müslüman savaşçıları güçlü göstermek amacıyla oluşturulan bir mit olduğunu ileri sürmektedirler. Malazgirt Savaşı'nı İslam ve Haçlı seferleri bağlamında ele alan Müslümanlar için bu savaş, İslam ve Hıristiyanlık arasındaki çatışmada çok önemli bir olaydır. Hillenbrand (2007) Malazgirt Zaferi'nin daha sonra Selçuklu tarihçiliğinin ana propaganda aracı haline geldiğini yazmaktadır. Yazar, Malazgirt Zaferinden sonra Selçuklu sultanlarının İslam'ın yeryüzündeki temsilcileri haline geldiğini ve Malazgirt Zaferi'nin getirdiği prestijin Sultanların saltanatlarını bütün İslam Dünyası üzerinde meşrulaştırmak için muazzam olanaklar sunduğunu yazmaktadır (Hillenbrand, 2007: 228).

Tablo 1: Bizans ordusundaki asker sayısı, Kaynak: Murgatroyd (2015:10).

Tarihçi	Ölüm Tarihi	Bizans Ordusundaki Asker Sayısı	Sayfa Numarası Hillenbrand 2007
Aksarayi	1333	50,000	96
Raşid El Din	1318	100,000	260
İbnü'l Esir	1233	200,000	64
İbnül Ezrak el Fariqi	1177	300,000	34
İbnü'l Cewzi	1200	300,000	38
Nishapuri	1187	300,000	36
Sibt İbn'ül Cewzi	1256	300,000	69
El Huseyni	1225	300,000	53
El Bundari	1226	300,000	59
Rawandi	13th c.	600,000	259
El-Turtushi	1126	600,000	27
Ibn'ül Kalanisi	1160	600,000	30
Aksarayi	1333	50,000	96

Ayrıca Malazgirt Savaşı'nda Bizans İmparatorluğu'nun yenilmesi ve Romanos Diogenes'in esir alınması, Bizans İmparatorluğu'nun yenilmezliği ve o dönemdeki gücünün çürümeye başladığını gösterdi (Haldon, 2011: 181). Markham'ın (2013) da işaret ettiği gibi aslında Bizans imparatorlarının onuncu yüzyıldaki askeri politikalarının da Bizans'ın askeri düşüşünde önemli katkıları vardı.⁶ Ancak Malazgirt Savaşı'ndan sonra Bizans İmparatorluğu

⁶ Bizans İmparatorluğu tarihsel olarak, sınırları boyunca büyük garnizonlar yerleştirmek yerine derinlemesine savunma stratejileri geliştirmiş ve bu savunma stratejisine güvenmişti. Tagmata adı verilen üç profesyonel ordu, Batı Anadolu, Konstantinopolis ve Trakya'da konuşlandırılmış ve bir istilaya yanıt olarak hızlı seferber edilebilecek şekilde organize edilmişti. Ayrıca İmparatorluktaki her şehirde savunma ve polislik faaliyetleri için yerel birliklerden oluşan bir garnizon vardı. Bu tematik birlikler tam zamanlı askerler değildi, ancak periyodik hizmet karşılığında toprak hıbe alan çiftçi-askerlerdi. II. Nicephorus, John Tzimisce ve II. Basil, Bizans'ın saldırgan dış politikasının ihtiyaçlarını karşılamak için, Tagmata'yı değiştirdiler. Eskiden başta savunmak olmak üzere çok hızlı hareket ederek ihtiyaçlara yanıt veren bu yurttaş ordusu zamanla, giderek daha fazla paralı askerler tarafından yönetilen profesyonel bir orduya dönüştürüldü. Oysa paralı askerler pahalıydı ve onuncu yüzyılda istila tehdidi azaldıkça, büyük garnizonları ve pahalı tahkimatları sürdürme ihtiyacı da giderek daha da artmıştı. Nicephorus II Phocas, Suriye seferlerini finanse etmek için para biriktirmek için binlerce garnizon askerine vezne verdi ve birçok Anadolu şehrinin tahkimatlarının bakımsız kalmasına neden oldu. Nicephorus'un halefleri de, Konstantin X'a kadar bu politikayı sürdürdüler (Markham, (2013).

toprakları ve zenginlikleri fethedilmeyi bekleyen kendini savunmaktan aciz ve savunmasız bir devlet olarak algılanacaktı (Carey, 2012: 153).

6.2. Dönemin Hristiyan Tarihçilerinin Yorumu

Dönemin üç Bizanslı tarihçisinin Malazgirt Savaşı'nı "imparatorluğun yıkımına yol açan bir felaket" olarak tanımladığı ve bu yenilginin birçok insanın hayatını ve kaderini etkilediğini ifade ettiği görülmektedir. Romanos Diogenes'e muhalif olan Bizanslı ve Ermeni tarihçilerin anlatımlarına göre; Bizans'ın mağlubiyeti, zayıflığı, küstahlığı ve ahlaksızlığından kaynaklanmaktadır. Bizans İmparatoru'nun kibri ve Bizanslıların çürümüş ahlakı yüzünden Tanrı onların tarafında yer almayarak onları cezalandırdı.

Bizzat Romanos Diogenes'in yanında danışman olarak savaşa katılan ve savaşın tanığı olan Michel Attaleiates'e göre; Malazgirt Savaşı Bizans İmparatorluğu'nu çöküşün eşiğine getiren bir felakettir. Romanos Diogenes daha savaşta iken onun yerine tahta getirilen VII. Michael Doukas'ın öğretmeni olduğu bilinen ve bu dönemdeki siyasi olaylarda bizzat yer alan Psellos'a göre de, Romanos Diogenes bir komutan olmasına rağmen "askeri stratejiden tamamen yoksundu." O'nun Türklerle savaşa kararı imparatorluğun mahvolmasına yol açmıştır (Psellos ve Sewter, 1966). Burada Psellos'un savaştan önce neden savaşa karşı çıkmadığı soru işareti olarak öne çıkmakta ve eleştirilerinin ciddiyetine gölge düşürmektedir. Psellos ve birçok muhalifin savaş başlamadan Romanos Diogenes'e karşı çıkmaması hatta savaşı teşvik etmesi, ancak İmparator esir düştükten sonra onu eleştirmesi dikkat çekmektedir.

Malazgirt ile ilgili yazan bir başka tarihçi de Ermeni tarihçi Aristakes Lastivertsi'dir. Savaşın siyasi ve askeri yönüne daha fazla yönelen Lastivertsi, Bizans tarihçilerinin aksine farklı bir bakış açısı sunmaktadır. Daha dini bir bakış açısına sahip olduğu dikkat çeken Lastivertsi; Bizans İmparatorluğu'nun yenilgisini Bizans'ta gittikçe çürüyen ahlak anlayışına bağlamaktadır (Carey, 2012: 4; Hillenbrand, 2007: 18).

Bizans İmparatoru'nun "kibirli" ve "öfkeli" bir adam olduğunu belirten Lastivertsi, "kibrin tüm günahların en ağır olduğunu" yazmaktadır. Ayrıca İmparator Diogenes'in topladığı "çok sayıda askerin" de işe yaramaz olduğunu kaydeden Lastivertsi, Bizanslıların yaptığı kötülükler nedeniyle, Tanrı'nın savaş sırasında Hristiyanların yanında yer almadığını ve "onların mezbahada kuzu gibi kesilmelerinin" gerçekleştiğini yazmaktadır. Romanos Diogenes'in Sultan Alparslan tarafından serbest bırakılmasını da yorumlayan Lastivertsi, Diogenes'in "kendi halkı tarafından hain, utanç verici olarak görüldüğünü ve kör edilerek öldürüldüğünü" yazmaktadır. Bizanslıların ahlaki bozukluklarını ve ihanetlerini Anadolu'daki Hristiyan halkların başına gelen felaketlerin sebebi olarak gösteren Lastivertsi, İmparatorluğun bu yüzden yıkıldığını belirtmektedir (Hillenbrand, 2007: 18).

11. Yüzyılın sonunda, Birinci Haçlı Seferi'nden önce bölge ile ilgili yazan Aimé du Mont-Cassin ve Guillaume de Pouille de gibi yazarlar da bu tarihi yenilgiden dolayı Bizans'ı ağır bir şekilde eleştirmektedirler. Bizanslıları "kötü", "korkak", "zalim" ve "açgözlü" gibi sıfatlarla anan bu yazarlar özellikle Bizanslıların, sadakat ve savaş becerisinden yoksun olduklarını yazarak eleştirmektedirler. Malazgirt Savaşı'nda Romanos Diogenes'in yanında savaşa katılmış olan Komutan Roussel de Bailleul'un eylemlerini anlatan Aimé du Mont-Cassin bu yüzden Tanrı'nın, Bizanslıları zafere layık görmediğini ve zaferi Türklere verdiğini yazmaktadır. Aimé du Mont-Cassin; Dukas'ın Romanos Diogenes'e ihanetine de yer vermektedir. Mont-Cassin, ayrıca Yunanlıların düşmanlarını silahlarının gücüyle yenmekten ziyade, kötülük ve ihanetle yenmeye alışkın olduklarını ileri sürmektedir. Bizanslıların kendilerini bile koruyamayacak kadar aciz olduklarını yazan Aimé du Mont-Cassin, bu yüzden Hristiyan topraklarını korumayı da hak etmediklerini, Malazgirt Savaşı'nın da bunun en bariz kanıtı olduğunu yazmaktadır (Mont-Cassin, 2004).

Bizanslıların sahip oldukları toprakları artık hak etmediğini yazan Guillaume de Pouille de Doğu Hristiyanlığının korunmasının da artık Bizans'a emanet edilemeyeceğini yazmaktadır. De Pouille'in kitabını Fransızcaya çeviren tarihçi Marguerite Mathieu'ya göre de kitabın en ilginç pasajlarından biri Bizans tarihinin en kritik 4 yılı olan 1067 ile 1071 arasındaki dönemi özetleyen bölümdür. Malazgirt Savaşı burada büyük önem taşımaktadır (Mathieu, 1950: 89). Bizanslıların Malazgirt'teki yenilgisini onların savaşçı erdemlerinin eksikliğine bağlayan de Pouille, Romanos Diogenes'in rakiplerinin (muhaliflerinin) onu "sahte barış" vaadi ile aldattıklarını ve sonra kör ederek öldürdüklerini yazmaktadır (Mathieu, 1950: 89-103; Carrier, 2012: 236).

Sonuçta Malazgirt yenilgisinin Bizans'ın bütün moralini alt üst ettiği ve psikolojik olarak topraklarını savunma ideali ve askeri gücünü yerle bir ettiği görülmektedir. Hatta Malazgirt yenilgisi Bizans'ı öylesine etkilemiştir ki İmparatorluk batıdaki sınırlarını bile koruyamaz hale gelmiş ve Güney İtalya'daki topraklarını da kaybetmiştir. Nitekim Normanlar, Bari şehrini ele geçirdikten sonra 1071'de Bizans'ın İtalya'daki hakimiyetine de son verdiler.

Malazgirt yenilgisiyle Bizans İmparatorluğu doğudaki Hristiyanları Türklere karşı koruma misyonunu da yitirmişti. Bu amaçla batıdan gelen yardımlar da artık kesilmiş ve Bizans toprakları saldırılara açık hale gelmişti. "Bizanslılar Malazgirt'te yenildiler çünkü şövalye ve asil savaşçıların erdemlerinden tamamen yoksundular (...) Bu yüzden Tanrı tarafından terk edildiler." (Carrier, 2012: 236).

Romanos Diogenes'in saltanatı ve Malazgirt Savaşı'nın İmparatorluk için ölümcül gelişmeler olduğunu belirten Bryenne'e göre; "Romalıların sorunlarını çözmeyi taahhüt eden Romanos Diogenes, Malazgirt Savaşı ile hem kendini hem de imparatorluğu mahvetti." (Hillenbrand, 2007: 17). Bizans'ın yanı sıra, Bizans'ın düşmanları da Malazgirt yenilgisinin önemini algıladı ve imparatorluğun yenilgisinden yararlanarak topraklarına saldırdılar.

7. SONUÇ

Bizans İmparatorluğu'nun Malazgirt yenilgisi hem Hristiyan Batı Dünyası'nda hem de Müslüman Dünyası'nda önemli değişimlerin yaşanmasının önünü açtı. Malazgirt Savaşı sonrasında yaşanan gelişmeler bu savaşın tarihin akışını geri dönülmez bir şekilde değiştirdiğini ve yüzlerce yıl boyunca milyonlarca insanın kaderinin şekillenmesinde etkili olduğunu göstermektedir. Türk ve Müslüman, Ermeni ve Bizanslı tarihçilerin, Malazgirt Savaşı'na gösterdiği ilgi bu savaşın ne denli önemli bir olay olduğunu başından beri algıladıklarını göstermektedir. Malazgirt Savaşı her şeyden önce Roma İmparatorluğu'nun devamı olan Bizans İmparatorluğu'nun prestijini yerle bir eden ve onun düşmanları karşısında savunmasız olduğunu gösteren tarihi bir olaydır. Bu aynı zamanda Bizans'ın çok uzun süren yıkılış sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bizans İmparatorluğu açısından bakıldığında şüphesiz 11. Yüzyılda büyük bir imparatorluğun başkentinden binlerce kilometre uzaklıkta yapılan bir savaş nedeniyle yıkılmasının sembolik göstergesi olarak görülmesi garip karşılanabilir. Üstelik Bizans İmparatorluğu'nun yıkılışının bu savaştan yaklaşık 3 yüzyıl sonraya tekabül ettiği düşünülürse bu iddia daha ilginç ve tartışmalı bir hale gelebilir. Ancak Malazgirt yenilgisini müteakiben gelişen olaylar bu Savaşın Bizans'ı yıkılışa götüren uzun sürecin başlangıcı olduğunu göstermektedir.

Malazgirt Savaşı Bizans İmparatorluğu açısından aynı zamanda politik, ekonomik ve psikolojik bir felaketti. Bu açıdan da Avrupa'da Hristiyanların Türklere ve Müslümanlara karşı birleşerek onları kutsal topraklardan atmaları için birleşmelerine bahane oldu. Ve böylece Haçlı Seferleri'nin hazırlanması için propaganda malzemesi sağladı. Ayrıca Malazgirt Savaşı'ndan önce Bizanslılar ile Latinler arasında var olan samimi ilişkilerden dolayı bu iki kesimin Müslümanlara karşı dayanışma ve işbirliği içinde hareket ettikleri bilinmektedir. Bu ilişkiler 11. Yüzyılın sonlarına kadar da devam etti. Tüccarlar, hacılar ve paralı askerlerin yolları Bizans'ın başkentinde kesişiyordu ve bunlar özellikle Müslümanlara ve Türklere karşı işbirliği yapıyorlardı. Nitekim Birinci Haçlı Seferi de bu işbirliğinin açık örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Fakat Malazgirt yenilgisi ve ardından yaşanan olayları müteakiben Bizanslılar ile Avrupa'daki özellikle Katolik Hristiyanlar arasındaki ilişkiler bozulmaya başladı. Eskiden Bizanslıları Hristiyan âleminin doğudaki koruyucusu olarak gören ve ihtiyaç duyulduğunda yardıma koşan Katolikler, artık Bizanslılarla aralarına mesafe koymaya başladılar. Hatta Malazgirt yenilgisini müteakiben Normanlar başta olmak üzere bazı Avrupalı kavimler Bizans topraklarının Bizanslılardan alınması gerektiğini savunarak Bizans topraklarına saldırılar düzenlediler. İlk Haçlı Seferlerinin ardından, Rumlar ile Latinler arasındaki işbirliği giderek daha da zayıflamaya başladı.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Latin şövalyelerinin erdemleri, sadakat ve savaşçı becerilerini yücelten buna karşın kurnazlığa ve entelektüelliğe daha fazla değer veren Yunan emperyal ideolojisini yeren ve bunların birbiriyle çeliştiğini yazan yazarlar çıktı. Böylece önemli oranda prestij kaybeden Bizans artık Batı modelinin antitezi gibi görülmeye başlandı.

KAYNAKÇA

1. Alican, M. (2019). *Sultan Alparslan*, Timaş Yayınları, İstanbul.
2. Angold, M. (1984). *The Byzantine Empire 1025-1204: A Political History*, Longman, Londra.
3. Avcı, C. (2020). Bizans İstanbul'unda Müslümanlar. *Büyük İstanbul Tarihi*. Cilt: 5, Online, <https://istanbultarihi.ist/163-bizans-istanbulunda-muslumanlar>, (Erişim Tarihi: 26 Mart 2022).
4. Ayönü, Y. (2014). *Selçuklular ve Bizans*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
5. Cahen, C. (1938). *Les Grandes Lignes de l'histoire de la pénétration Turque en Anatolieet en Syrie pendant la seconde moitié du Xe siècle*, Actes du Sud, XXe Congrès International des Orientalistes.
6. Carey, B. T. (2012). *Road to Manzikert: Byzantine and Islamic warfare, 527-1071*, Pen & Sword, Bransley.
7. Carrier, M. (2012). *L'Autre chrétien à l'époque des Croisades: les Byzantins vus par les chroniqueurs du monde latin (1096-1261)*. Sherbrooke: Éditions universitaires européennes.
8. Cheynet, J. C. (1980). "Mantzikert, un désastre militaire?", *Byzantion: Revue internationale des études byzantines*. 50 (2) 412-438.
9. De Pouille G. (1961). *La geste de Robert Guiscard*, Yayına Hazırlayan ve Fransızcaya Çeviren Marguerite Mathieu. Palermo: Istituto siciliano di studi bizantini e neoellenici.

10. Dodayan, S. B. (2013). “*The Armenians in the Medieval Islamic World: Paradigms of Interaction Seventh to Fourteenth Centuries*”, Cilt: 2.
11. Haldon, J. (2011). *The Byzantine Wars*, The History Press, Gloucestershire.
12. Hillenbrand, C. (2007). *Turkish myth and Muslim symbol*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
13. Holt, P. M. (1986). *The Age of the Crusades The Near East from the Eleventh Century to 1517*, Longman, Londra.
14. İbn’ül Esir (1991). *El Kamil Fi’t Tarih, İslam Tarihi*. Çev. Abdülkerim Özeydin, Bahar Yayınları, İstanbul.
15. İbn’ül Ezrak (1975). *Mervani Kürtleri Tarihi*. Çev. Mehmet Emin Bozarlan, Koral Yayınları, İstanbul.
16. İbnü’l Kalanisi (2007). Dhayl tar’ikh Dimashq. Ed. ve Çev. Carole Hillenbrand, *Turkish myth and Muslim symbol: the battle of Manzikert*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
17. Kafesoğlu, İ. (2014). *Sultan Melikşah Devrinde Büyük Selçuklu İmparatorluğu*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
18. Keçiş, M. (2022). “İhanetten İmparatorluğa: IV. Romanos Diogenes”, *Belleten*, (86)305: 89-117.
19. Kıran, A. (2020). “Malazgirt Savaşı, Sultan Alparslan ve Diyojen”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (2): 405-418.
20. Lastivertsi, A. (1985). *Regarding the Sufferings Occasioned by Foreign Peoples Living Around Us*. Çev. R. Bedrosian Medieval Source Book, Online, <http://rbedrosian.com/altoc.html>, (Erişim: 26 Mart 2022). ss.55-56.
21. Mathieu, M. (1950). “Une source négligée de la bataille de Mantzikert: Les Gesta roberti wiscardi de Guillaume d’Apulie”, *Byzantion: Revue internationale des études byzantines*, (20)1: 89-103.
22. Mont-Cassin A. (2004). *The history of the Normans*, Çev. G. A. Loud ve P. Dunbar.
23. Murgatroyd, P. S. (2015). *Medieval Warfare on the Grid*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Birmingham.
24. Nicolle, D. (2013). *Manzikert 1071: The breaking of Byzantium (Campaign)*, Christa Books, Hook.
25. Nishapuri, (2007). *Saljuqnama*, Çev. Carole Hillenbrand, *Turkish myth and Muslim symbol: the battle of Manzikert*, Edinburgh University Press, Edinburgh.
26. Ostrogorsky, G. (2017). *Bizans Devleti Tarihi*. Çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
27. Peter M. (2013). The Battle of Manzikert: Military Disaster or Political Failure?, *De Re Militari*, <https://deremilitari.org/2013/09/the-battle-of-manzikert-military-disaster-or-political-failure/>, (Erişim Tarihi: 12.04.2022).
28. Psellos, M. ve Sewter, E. R. A. (1966). *Fourteen Byzantine Rulers; The Chronographia*, Penguin Books, Baltimore.
29. Salibi, K. S. (1977). *Syria Under Islam: Empire on Trial 634-1097*, Caravan Books, New York.
30. Sherrard, P. (1966). *Byzantium*, Time-Life Books, New York.
31. Sıbt İbnü’l-Cevzi, (2011). *Mir’atü’z-Zaman Fi Tarihi’l-Ayan’da Selçuklular*. Çev. Ali Sevim, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
32. Stephens, T. A. (1968). “The Battle of Manzikert: Genesis of International Cultural Cultivation”, *Tennessee*. 10:73-84.
33. Sümer, F. ve Sevim, A. (1971). *İslâm Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı (Metinler ve Çevirileri)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
34. Türk Tarihim, Malazgirt Savaşı, 29 Mayıs 2013, https://www.turktarihim.com/Malazgirt_Sava%C5%9F%C4%B1.html, (Erişim Tarihi: 05.08.2020).
35. Yusoff K., Mohammeda, S. L. A., Ebrahimi, M., Mat Enha, A. (2015). “Preparation The Battle of Manzikert in 1071 A.D and Its Consequences to the Byzantine Empire” *UMRAN- International Journal of Islamic and Civilizational Studies*, 02 (01) 01-07.
36. Yuvalı, A. (2020). *Malazgirt Savaşı Öncesi Selçuklu ve Bizans’ın Anadolu Politikası*, 2020, <http://www.mus.gov.tr/malazgirt-savasi-mus>, (Erişim Tarihi: 01.06.2022).
37. Zakkar, S. (1971). *The Emirate of Aleppo, 1004-1094*, Dar al-Amanah, Halep.